

УДК 37(478)

DOI: 10.30840/2413-7065.4(69).2018.153108

**УКРАЇНСЬКЕ СОБОРНИЦТВО, РЕГІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ
ТА «РУССКИЙ МИР» У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ
ДОНЕЧЧИНИ 2005 – 2013 РР.****Олександр ХОМЕНКО***orcid.org/0000-0001-5427-0389*

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник відділу української філології НДІУ

Анотація. Поразка підтримуваних Росією політичних сил під час президентської кампанії 2004 р. та масова мобілізація українських громадян на захист демократії, європейського вибору та суверенності держави змусила Кремль перейти у Донецькому краї до більш жорсткого сценарію реалізації своєї політики. Вибір на користь агресивних стратегій був зумовлений також і тим, що події Помаранчевої революції змусили російських імперіалістів переконатися: сподівання на появу в Донецькій та Луганській областях хоча б якоюсь мірою дієвого сепаратистського руху будуть мати шанс на реалізацію тільки за умови, коли проросійські групи фінансуватимуться безпосередньо Кремлем та спиратимуться на його організаційно-політичну підтримку. Із цією метою у 2005 р. було створене повністю підконтрольне російським спецслужбам т. зв. «Общественное движение «Донецкая республика», яке «спеціалізувалося» на галасливих антиукраїнських провокаціях, подібних до фейкового проголошення у лютому 2009 р. т. зв. «незалежності Донецька»: не випадковим бачиться той факт, що у терористичній «ДНР» саме «Донецкая республика» стала правлячою політичною групою.

Ідеологічною парадигмою, покликаною як легітимізувати російський вплив у регіоні, так і забезпечити всевладдя в шахтарському краї кримінально-олігархічного керівництва Партії регіонів, стала концепція «донецької ідентичності», згідно з якою інтереси мешканців Донеччини цілковито протилежні інтересам галичан та наддніпрянців. Зasadничче заперечення ідеї соборності України стало найважливішим методом маніпулювання свідомістю донеччан.

Активісти українських громадсько-політичних та культурно-просвітницьких організацій, правозахисники, члени незалежних профспілок упродовж 2005 – 2013 рр. доклали на Донеччині великих зусиль для поборювання впливів Кремля та його сателітів, однак їхні зусилля не знаходили належної підтримки у владних кабінетах Києва.

Ключові слова: ідентичність; імперіалізм; «гібридна війна»; маніпулятивні технології; кримінальні структури; культурно-освітній простір; громадські організації.

**UKRAINIAN UNITY, REGIONAL IDENTITY,
AND THE “RUSSIAN WORLD” IN THE SOCIOCULTURAL SPACE
OF DONETSK REGION IN 2005–2013****Oleksandr KHOMENKO**

Candidate of Historical Sciences,

senior research fellow of the Ukrainian Philology Department of RIUS

Annotation. The defeat encountered by the political powers supported by Russia during the presidential campaign in 2004, as well as the mass mobilization of the Ukrainian citizens for the defense

© Хоменко О.

of democracy, the European choice, and state sovereignty, made the Kremlin proceed to a more cruel scenario for implementing its policy in Donetsk region. The choice in favor of the aggressive strategies was also caused by the fact that the events of the Orange Revolution convinced Russian imperialists in the following: the hope for the appearance of at least somewhat active separatist movement in Donetsk and Luhansk regions could be fulfilled only through the financing of the pro-Russian groups directly by the Kremlin and its administrative-political support. For this purpose, the so-called "Donetsk Republic Community Movement", fully controlled by Russian secret services and specializing in loud anti-Ukrainian provocations, similar to the fake declaration of the so-called "independence of Donetsk" in February 2009, was founded. It does not seem to be a coincidence that "Donetsk Republic" became the leading political force in the terroristic "DPR".

The concept of the "Donetsk identity", according to which interests of Donetsk residents fully contradict with those of Galicia and Dnieper Ukraine, has become an ideological paradigm, aimed to legitimate Russian influence in the region, as well as to provide the criminal-oligarch leadership of the Party of Regions with the absolute power on the land of miners. The fundamental denial of the Ukrainian unity idea has become a key method for manipulating the consciousness of the local people.

During 2005–2013, activists of the Ukrainian NGOs, political, cultural, and educational establishments, human rights advocates, members of the independent trade unions have made a great contribution to overcoming the influence of the Kremlin and its satellites in Donetsk region; however, their effort has not received respective support from Kyiv authorities.

Key words: *identity; imperialism; "hybrid warfare"; manipulative technologies; criminal structures; cultural and educational space; NGOs.*

Події 2003–2004 рр., знаковані у загальнонаціональному вимірі таким масштабного характеру феноменом, як Помаранчева революція, окреслилися для української Донеччини своєрідним Рубіконом: кримінально-олігархічні клани регіону та підконтрольні їм проросійські партії та рухи, з одного боку, а з другого – українські громадсько-політичні та культурно-просвітні об'єднання, правозахисні та екологічні групи, незалежні профспілки відтоді почали чітко усвідомлювати, що за цей прикордонний регіон вестиметься найжорстокіша боротьба. І простором найінтенсивнішого протистояння, головним «полем битви» стане свідомість мешканців Донецької та Луганської областей, які опинилися перед дилемою: ототожнювати свій край і себе з орієнтованим на європейські цінності політико-культурним масивом українства або й далі пасивно спостерігати, як їхня ідентичність лишається

заручником фінансово-економічних інтересів місцевого криміналітету та геополітичних «ігор» Кремля. Енергетика пробудженого Майданом громадянського суспільства, здавалося, давала тверді підстави вірити, що замість Донбасу нелегальних копанок, кримінальних війн та імперських геополітичних провокацій постане інший Донбас – край українського національного відродження, потужних громадянських ініціатив, незалежного робітничого руху. Прикметно, що роль ініціатора таких змін взяла на себе національно свідомо інтелігенція краю. Першою після перемоги Помаранчевої революції справді репрезентативною акцією у цьому напрямі стало проведення у Донецьку 28.06 – 01.07.2005 р. IV Міжнародного конгресу українців, у якому взяло участь понад 600 науковців з 21 країни світу [25]. На пленарному засіданні з програмовою доповіддю «Донецька складова української

культури» виступив І. Дзюба («Донеччина як об'єкт суспільних і культурних проєктів української інтелігенції; Донеччина як тема української літератури й мистецтва; Донеччина як суб'єкт українського культурного життя чи генератор культурних ініціатив» [13, с. 18]) – у системі аналітичних координат класика нашої гуманітаристики східний терен України поставав не маргінесом національного історико-культурного простору, а його багато в чому визначальною складовою. Виступи й обговорення на 111 секційних тематичних засіданнях та 15 круглих столах Міжнародного конгресу окреслили програму аналітичного осмислення Донецької та Луганської областей як краю специфічно-українського і разом із тим запропонували ефективні механізми уреальнення тут української «присутності».

Вчені Донеччини збагачують українську науку низкою важливих праць, серед яких своєю ґрунтовністю і широким дискурсивним засягом вирізняється колективна монографія «Постаті» [30], вихід у світ якої ініціював Український культурологічний центр у форматі реалізації проєкту «Культурне обличчя Донбасу». 27 її нарисів-статей пропонують українське «прочитання» життя і творчості визначних для краю постатей – і не лише тих, які традиційно вважалися приналежними до українського культурного простору, а й тих, які узвичаєно зараховувалися до персоналій тільки «руських» чи «советських»: Є. Ковалевського, С. Прокоф'єва, А. Куїнджі, М. Корфа, М. Петренка, О. Алчевського, М. Чернявського, М. Шаповала, В. Сосюри, М. Руденка, А. Солов'яненка, О. Тихого, С. Бубки, В. Стуса, В. Голобородька, Е. Андіївської та ін.

Саме після Помаранчевої революції патріоти починають активно обстоювати «право на життя» українських культурно-просвітницьких установ, батьки україномовних дітей виходять на протести проти закриття тих нечисленних українських шкіл, які ще лишилися у краї (характеристичною тут була реакція громадськості на ситуацію, яка склалася у лютому 2011 р. із донецькою школою № 136 [14] чи у березні 2012 р. із донецькою школою № 111 [41]: шерг таких прикладів вільно продовжувати). Пожвавлюються й екологічні рухи: у листопаді 2012 р. у, здавалося б, повністю політично підконтрольному «регіоналам» Маріуполі відбувся найбільший за всю історію міста екологічний мітинг, на якому мешканці рішуче протестували проти природоруйнівних методів «господарювання» (протягом 2011 р. у Маріуполі було зафіксовано 188 днів, упродовж яких медики не рекомендували мешканцям виходити на вулицю з огляду на величезну концентрацію у повітрі сажі та попелу [24]).

Своєрідним «маркером» такого національного і громадського пробудження шахтарського краю окреслилася драматична історія із громадською ініціативою присвоєння Донецькому національному університету імені Василя Стуса, який у 1954–1959 рр. навчався у ньому на історико-філологічному факультеті (у 2001 р. громадськість домоглася встановлення на корпусі університету меморіальної дошки-барельєфа великому українському поетові – її у 2015 р. по-варварськи знищили російські терористи [15]). «Русієм» цієї ініціативи стала громадська організація «Поштовх», лідером якої був історик та громадський активіст (нато́ді – студент Донецького національного

університету) Ю. Матушак; 2014 р. як боєць української армії він загинув під Гловайськом, посмертно нагороджений орденом «За мужність» III ступеня [36]. Починаючи з грудня 2008 р., студенти з великим успіхом розгорнули кампанію зі збору підписів на підтримку цієї ідеї, ініціативу підтримав і тогочасний міністр освіти І. Вакарчук. Донецька владна «еліта» сприйняла це як пряме «оголошення війни»: тодішній «губернатор» Донеччини А. Близнюк пафосно застерігав: «Люди добрі, схаменіться! Не потрібно робити протистояння у суспільстві, а тут цього більше, ніж здорового глузду» [21]; майбутній «міністр інформації і комунікації» терористичної ДНР, а в той час – керівник наближеної до «регіоналів» організації «Союз молодіжи Донбасса» А. Хряков організував проплачені мітинги, аби зупинити перейменування; на спеціально зорганізованій владою «студентській конференції ДОННУ» наближеними до ректора особами українського поета було звинувачено «у... антисемітизмі, русофобії і нелюбові до Донбасу» [20]. Апофеозом протистояння стали виклики студентів-активістів до міліції м. Донецька: їх допитували за підозрою у вчиненні кримінального злочину. Один із допитаних так описав це спілкування із «правоохоронцями»: «Коли ми йому [слідчому. – О. Х.] сказали, що ми готові навіть ще раз поставити підпис за надання Донецькому національному імені Василя Стуса, він заявив, що Стус – це те саме, що і Остап Бандера (збережено пряму мову слідчого), і Гітлер. Він повідомив, що ректор Донецького національного університету є проти ідеї надання імені Василя Стуса, і це є головним. В свою чергу він запропонував надати університету ім'я Володимира

Путіна» [20]. Ім'я Василя Стуса Донецькому національному університету було надано лише 2016 р. – уже у Вінниці, куди він тимчасово (до закінчення російської окупації м. Донецька) переніс свою роботу.

У який же спосіб т. зв. «владна еліта» Донеччини (яка формувалася на основі поєднання очолюваних В. Януковичем вихідців із радянського «партхозактива» та «кримінального призову 90-х») відповідала на ці виклики? Узагальнивши, можна сконстатувати, що її стратегія реалізувалася у розгортанні трьох структурних напрямків: а) економічної; б) політико-культурної (важливо відзначити, що у Донецькому регіоні ці тотальності належить розглядати не стільки у їхній «дифузності», як у нерозривному поєднанні: політична та культурна лояльності тут виразно синхронізувалися); в) конструктивно-ментальної (йдеться про ту ж таки «донецьку ідентичність» як форму «конструювання антагонізму» і через відповідні соціальні технології – забезпечення легітимності панування місцевих владомощців: донецькими богами ще від часів Помаранчевої революції цей політтехнологічний прийом вважався за особливо ефективний). Кожна із цих структурних напрямків потребує окремішнього розгляду.

Слід відзначити, що в аспекті економічному ситуація в Донецькій та Луганській областях у період 2004 – 2013 рр. анітрохи не виходила за реєстри того «кримінального консенсусу», який склався в регіоні, починаючи з другої половини 90-х років ХХ ст. Старі – ще з радянських, а в багатьох випадках навіть і зі сталінських часів – основні фонди, енерговитратні й жахливо «брудні» в аспекті природоохоронному, лишалися

основою «технологічних ліній» на підприємствах Донеччини: їхні власники не думали ні про модернізацію, ні про інновації, а мали на меті лише одне – швидкий і якнайбільший прибуток. Отримані в такий спосіб кошти використовувалися на придбання «статусних речей» (елітна зарубіжна нерухомість, яхти, автомобілі преміум-класу), підкуп журналістів та придбання телеканалів, хабарі чиновникам і на утримання приватних кримінальних «армій», які виступали як «силовий ресурс» для утримання влади на підконтрольних територіях. Звичайно, олігархічний тип капіталізму, який панував в Україні за часів і Л. Кучми, і В. Ющенка, і В. Януковича, всюди спирався на корупцію та зневагу до закону, але такого рівня безправ'я простих громадян і всевладдя чиновників та кримінальників, яке було на Донеччині, не спостерігалось більше у жодному з українських регіонів. Відомий на Луганщині науковець і громадський активіст І. Магрицька, аналізуючи у червні 2008 р. той рукотворний простір «соціального небуття», який витворила у краї його жадібна й корумпована «еліта», зазначала: «За офіційною загальноукраїнською статистикою, Луганська область має найвищий показник бідності й найнижчий рівень соціальної захищеності свого населення. Вона є лідером щодо захворюваності на туберкульоз, алкоголізм і наркоманію. Так багато бомжів, як у Луганську, я не бачила більше ніде. Тут найвища смертність і найменша народжуваність в Україні» [22].

Політико-культурна напрямна загальної стратегії збереження донецьким істеблїшментом своєї владної монополії у краї спиралася на поєднання кількох ключових інтенцій. Найперше – йшлося

про системне закріплення за номенклатурно-кримінальною «елітою» владного ресурсу (із цим була пов'язана і необхідність зміцнення внутрішньої сконсолідованості т. зв. «донецьких»). Оскільки групи, підконтрольні В. Януковичу та Р. Ахметову, обрали за свою політичну репрезентацію Партію регіонів (вона, як пізніше скаже один із її лідерів, мала перетворитися на «железобетонний моноліт» [31]), перед керівництвом «регіоналів» відразу ж постало питання про те, в який спосіб відтепер діятиме в нових умовах на Донеччині Компартія України. Досі вона традиційно мала там найміцніші позиції: впродовж 90-х виборці Донбасу регулярно надсилали до Верховної Ради численні «загони» депутатів-комуністів (через що цей терен навіть називали «Червоним Донбасом»), та й жодних принципового характеру розбіжностей між квазіідеологіями ПР та КПУ також не спостерігалось (проросійська орієнтація, прорадянська ностальгія, патерналістські доміанти і заперечення європейського ідеалу «громадянської людини» були спільними для обох цих політичних структур: дослідники під цим оглядом відзначають «високу кореляцію між ідентичностями прихильників КПУ і ПР» [38, с. 70]). Однак, починаючи з 2003–2004 рр., «регіонали» прагнули довести всім і кожному, що відтепер повнота влади в Донецькій та Луганській областях належить лише їм: виборчі кампанії 2006–2012 рр. (традиційно вони на Донеччині відбувалися під повним контролем влади) це переконливо засвідчили. Симптоматично, що під час позачергових парламентських виборів 2007 р. КПУ в Донецькій області посіла тільки 3-тє місце, а в Луганській області – 2-ге [3, с. 132] (на 1-му незмінно

мала перебувати Партія регіонів). Лідерам КПУ на Донеччині дали чітко зрозуміти – відтепер вони будуть тільки «молодшими партнерами» «регіоналів» і самостійної ролі не відіграватимуть.

Прагненням зміцнити свою владу було зумовлене і налагодження тісних контактів із єдиним на Донеччині реальним союзником «регіоналів» – церковними структурами Московського патріархату. УПЦ МП на Донеччині були створені більш ніж сприятливі умови для розвитку: якщо 1991 р. у регіоні діяло 145 парафій Московського патріархату, то у 2006 р. їх було вже 837, а в 2011 р. – 1055 [27, с. 15] (УПЦ Київського патріархату, «позбавлена підтримки з боку держави й ідеологічно зацькована місцевими елітами» [27, с. 15], мала тут не до порівняння меншу кількість парафій: у 2006 р. їх було 103, у 2009 р. їх число скоротилося до 99 [27, с. 15]). Функціонери Московського патріархату не лишалися «у боргу» перед місцевими босами, багато з яких отримали відповідні церковні нагороди: наприклад, у 2010 р. Московський патріарх Кирило нагородив В. Януковича орденом Сергія Радонежського [9, с. 149]. Численні у ті роки візити Кирила на Донеччину кожного разу перетворювалися на своєрідний апофеоз клерикально-номенклатурного єднання, позначений помпезністю і офіційною гігантоманією. І. Магрицька під цим оглядом так описувала у 2011 р. один із таких візитів: «Кирило цього року відвідав Україну вже вчетверте. Тепер він побував у Луганську, офіційно – з нагоди 20-річчя Луганської єпархії. Зі своїм пастирським словом очільник РПЦ звернувся до луганців двічі. Спочатку – у Свято-Володимирському кафедральному соборі, де митрополит

Луганський і Алчевський Іоанікій назвав його «ангелом Руської (?) православної церкви». А потім – на Театральній площі, яка може вмістити найбільшу кількість людей у місті...» [23].

І, звичайно ж, політико-культурна напрямна стратегія «донецьких босів» не могла не спиратися на українофобію. Відтепер уже – засадничу, бо події Помаранчевої революції змусили їх переконатися, що саме українське культурно-політичне поле (національно зорієнтовані культурно-освітні рухи, громадські ініціативи, партії та об'єднання патріотичного спрямування) – то соціальний простір для консолідації тих сил, які на Донеччині єдиними могли протистояти кримінальній диктатурі. Якщо до рубежу 2003 – 2004 рр. українська ідентичність для «власників» шахтарського краю була з'явою небажаною, то після нього вона усвідомлюється ними вже як щось для себе відверто вороже, шкідливе, підривне, тож навіть цілковито аполітичні українські культурницькі ініціативи в Донецькому краї починають сприйматися як прямий замах на владу «регіоналів». Агресивно-проросійський курс ПР закріплюється організаційно – це дає можливість групі Ахметова–Януковича шантажувати Київ підтримкою Кремля: «Донецькі функціонери встановили тісні зв'язки з російськими політиками та своїми регіональними «діаспорами» в Москві і Санкт-Петербурзі, а в 2005 р. започаткували й тісну співпрацю партії «Регіони України» з «Єдиною Росією» (офіційна пропутінська партія в РФ. – О. Х.). Натомість луганські політики зголосилися навіть на підключення області до аморфної асоціації «Північний Кавказ», куди, крім суб'єктів Російської Федерації, входили Південна Осетія,

Придністров'я і Крим, тобто потенційно сепаратистські регіони Грузії, Молдови та України» [27, с. 13 – 14]. У регіональних медіа Донбасу культивується підкреслена українофобія: через ці «канали» населенню повсякчас нав'язується думка, що «нормальный человек» у принципі не може бути україномовним: «Тот, кто говорит по-украински, в здешнем понимании в лучшем случае юродивый, а чаще – почитатель УПА, Бандеры и НАТО» [16], – констатував 2008 р. у статті «Донецкий синдром. Или почему дончане голосуют за «донецких» журналист В. Дубнов. Політика «регіоналів» в інформаційній та освітній царинах була спрямована на формування саме подібного характеру «настроїв» серед населення регіону. Прикметно, що станом на 2008 р. у Луганській області не видавалося жодної обласної україномовної газети [23] (у Донецькій області справа виглядала трохи краще: із зареєстрованих станом на 1 червня 2005 р. управлінням у справах преси та інформації Донецької облдержадміністрації 1012 друкованих періодичних видань місцевої сфери розповсюдження було навіть 18 формально україномовних [28, с. 93]). Ситуація з електронними ЗМІ виглядала аналогічно: як свідчили соціологічні опитування, саме на мешканців сходу та півдня України припадало 60% аудиторії глядачів політичних новин основних проросійських телеканалів – «Інтера» та «України», у той час як серед тих, хто жив на Галичині, таких було тільки 10–15% [3, с. 136]. Провідною темою підконтрольних владі ЗМІ Донеччини у цей час постає необхідність якнайшвидшої «федералізації» України: повсякчас підкреслюється, що культурно-цивілізаційні відмінності між Сходом та Заходом

країни настільки значні й непереборні, що тільки «федерація» (очевидно, що такого характеру медійна кампанія координувалася Кремлем) збереже Україну в існуючих кордонах [28, с. 98–99]). Посилюється тотальна «облога» україномовного та україноцентричного сегментів освіти: кожен український клас на Донеччині «регіонали» розглядають як потенційне «вогнище опору» і знищують за першої ж нагоди під будь-яким приводом (найчастіше таким приводом була «оптимізація фінансів»).

Російська мова була об'єктом підкресленої прихильності «регіоналів». На теренах тотальної – і примусової! – русифікації контрольовані «регіоналами» міськради та облради починають ухвалювати рішення про «защиту русского языка»: у травні 2008 р. XIX сесія Донецької міськради ухвалює обов'язкову до виконання «Национальную программу развития русского языка и культуры в Донецкой области на 2008–2010 гг.» [28, с. 93–94]. Цілковито «регіональна» Луганська облрада також не стояла осторонь «тренду»: ще 2006 р. вона ухвалила рішення надати російській мові статусу регіональної (за поданням прокуратури це рішення тоді було скасоване), а 27 травня 2011 р., вже за президентства В. Януковича, це рішення було знову ухвалене – без жодних заперечень з боку правоохоронних структур [23]. Помпезно, з обов'язковою участю представників місцевої «еліти» проводилися різноманітні форуми й конференції з проблематики подальшого розширення простору «Русского мира» – характерною тут може бути ініційована Луганською облрадою у травні 2008 р. «Международная научно-практическая конференция «Русский язык как фактор

развития духовности в современной Украине» [23]. Значення російської мови як чинника легітимності «регіоналів» та лінгвокультурної бази для реалізацій планів Кремля на Донеччині підкреслив Другий проросійський з'їзд у Севе́ро-донецьку 1 березня 2008 р. (з присутністю всієї верхівки «регіоналів» – від В. Януковича до М. Добкіна, К. Затуліна, спеціального гостя В. Путіна [11]). На ньому було ухвалено т. зв. «Декларацию прав русской культуры и культур других народов Украины», у якій підкреслювалася необхідність «выработки законодательных мер по защите русской культуры» [12]. Справжні наміри «регіоналів», які «про людське око» навіть визнавали вряди-годи за українською мовою її державний статус, розкрив тогочасний секретар Донецької міськради Н. Левченко на з'їзді ПР у лютому 2007 р.: «Без всяких сомнений русский язык станет вторым государственным... Второй государственный язык не более чем формальность. На Украине государственный язык должен быть один – русский. И так рано или поздно будет» [40].

Що ж стосується конструктивно-ментальної складової владних стратегій «еліти» Партії регіонів (йдеться про творення симулякру «донецької ідентичності» як форми забезпечення легітимності влади через зумисне «конструювання антагонізму» між Донеччиною та Україною), то до неї цілком може бути допасована одна з ключових тез Р. Барта та «школи структуралістів», згідно з якою політтехнологічний міф – це ідеологічна «надбудова» над прагненням правлячої групи втримати владний ресурс під своїм контролем. Структуралісти з'ясували і домінуючий семіотичний «механізм»

творення такого міфу – підміну живої історичної процесуальності набором незмінних ідеологічних констант. У своїй книзі «Міфології» Р. Барт під цим оглядом зазначає: «Семиология учит нас, что задача мифа заключается в том, чтобы придать исторически обусловленным интенциям статус природных, возвести исторически преходящие факты в ранг вечных... До мифологизации внешний мир являет собой диалектическую взаимосвязь различных видов человеческой деятельности, поступков; после мифологической обработки он предстает в виде гармонической картины неизменных сущностей. Прodelьвается некий фокус: реальность опрокидывают, вытряхивают из нее историю и заполняют природой; в результате вещи лишаются своего человеческого смысла и начинают означать лишь то, что человек к ним непричастен. Функция мифа заключается в опустошении реальности, миф – это буквально непрерывное кровотечение, истекание, или, если угодно, испарение смысла, одним словом, ощутимое его отсутствие» [2, с. 111–112]. Напівправа (з додатком реальних фактів, але тенденційно проінтерпретованих) та відверта брехня поєднуються у цьому випадку в інструментальному наративі, мета якого – довести, що інтереси тих, хто щодня ризикує життям у шахтах та нелегальних копанках:

а) повністю збігаються з інтересами доларових мільярдерів – «власників Донбасу»;

б) цілковито протилежні загальноукраїнським.

Піднесений до рівня «ідеологічного тарану» міф про окрему і цілковито протилежну всеукраїнській донецьку ідентичність став, у суті речі, офіційною

ідеологією ПР (соціологи стверджують, що виборча кампанія «регіоналів» у 2012 р. на Донеччині всуціль була побудована на апеляції до «русскаязычия» та регіональної ідентичності [38, с. 58]; власне, починаючи з 2004 р., всі їхні виборчі кампанії розгорталися за таким примітивним сценарієм). Слід водночас підкреслити, що, як і кожен штучний конструкт, позбавлений тривкої історичної закоріненості та справжніх соціологічних підстав, цей міф не мав чітких світоглядних критеріїв і наповнювався «контентом» відповідно до ситуативних бажань номенклатурно-кримінальної верхівки Донеччини; з огляду на це, він міг варіюватися в діапазоні від істеричної українофобії та нагнітання демонстративно проросійських настроїв до їхнього суттєвого притлумлення – так було у перші роки президентства В. Януковича, коли «регіонали», посівши ключові посади у київській владі, вважали за необхідне «пригасити» радикальний сепаратизм, сподіваючись з великим для себе зиском перетворити Україну «на колонію Донбасу» [7, с. 54].

Варто зазначити, що семіотико-семантичний формат міфу «донецької ідентичності» після поразки «регіоналів» у 2004 р. не зазнав особливих трансформацій, якщо не вважати за такі інтоксикацію соціуму на Донеччині фальшивою концепцією «утисків», яких нібито зазнає регіон від «помаранчевої влади» (а зовсім не від своєї кримінальної верхівки, яка перетворювала Донеччину на зону суцільних злиднів та екологічних катастроф: зрештою, в короткому часі боси і «помаранчевих», і «біло-блакитних» знайшли спільну мову на ґрунті своїх фінансових інтересів). «В період президентства В. Ющенка особливістю Донбасу була

невдоволеність статусом регіону в Україні. Вище політичне керівництво – «помаранчеві», розглядалося як чужа політична сила, сила, обрана Заходом України... Хоча головним способом структурування наративів було протиставлення влади і народу, коли мова заходила про регіон, з'являлося «регіональне Ми». Воно включало як народ, так і політичну силу, яка його представляє – Партію регіонів» [38, с. 68], – до цих слів С. Хобти можна додати тільки те, що Партія регіонів «представляла» народ не внаслідок його вільного вибору, а з тієї причини, що на Донеччині відбулася завершена «кримінальна революція», здійснювалося тотальне «промивання мізків» електорату. Про те, наскільки важливим був цей аспект, свідчить той факт, що після 2004 р. підконтрольні їй органи влади в краї особливий акцент почали робити на розвитку т. зв. «регіональних» мовних і культурних програм, які б всіляко підкреслювали окремішність Донеччини, її відмінність від інших українських регіонів, особливо – західних та центральних (прикладом тут може бути затвержена рішенням Луганської облради від 25 лютого 2011 р. регіональна цільова програма «Патріот Луганщини» [32, с. 166]). Відповідні гасла, які використовувалися у таких дискурсивних практиках, поставали семіотичними маркерами, покликаними окреслювати простір ненависті до України і рабської залежності населення від т. зв. «еліти»: «Донбасс не слышат в Киеве» (у сенсі – керівництву «регіоналів» у столиці запропонували мало керівних посад), «Донбасс порожняк не гонит», «Даешь победу на гора», «Донбасс кормит Украину», «Донецким Киев не указ», «Донбасс никто не поставит на колени», «Мы – донецкие, с нами

Бог» [34, с. 231]. Закономірним продовженням такого «контенту» стали інші маркери, які, прокреслюючи чітку демаркаційну лінію між «трудовим Донбасом» та «майданутими», вже мали характер відверто сепаратистський: «Донбасс – исконно русская земля», «Россия защищает нас от бандеровцев», «Где говорят на русском языке – там и Россия» [34, с. 233]. Важливим було те, що жодне із цих гасел-маркерів не орієнтувало свого «споживача» на громадянську активність (участь у діяльності непідконтрольної істеблішменту партії чи громадської організації, створення справді незалежної профспілки і т. ін.) – «орієнтиром» повсякчас підносився клієнтський соціум із закріпленим ієрархічним розподілом соціальних ролей.

Важливим аспектом у загальній палітрі українофобії, російського шовінізму та прорадянської ностальгії став концепт героїзації кримінального світу, який почав посилено насаджуватися у міфі «донецької ідентичності», починаючи із 2005–2006 рр. (значною мірою це було пов'язано також зі спробами підняти соціоієрархічний статус ключових постатей у керівництві Партії регіонів). В оптиці такого міфу, де кримінальник поставав сміливою людиною, здатною на вчинок, ще більш нездоланною прокреслювалася межа між Донецьком і Києвом, і тим більше – Львовом. Прикметно, що всіляко ганьблячи С. Бандеру та Р. Шухевича, підконтрольні «регіоналам» ЗМІ зазвичай не називали їх «бандитами», а лише «предателями»: бандит – це хтось успішний, відважний... О. Тараненко під цим оглядом наголошує: «І ця міфологема вже у XXI столітті стала основою вельми відомого міту про «донецьких», які влаштували у себе в місті особливу

державу «безпределу» і експансують цей лад по всій Україні; міту відверто агресивного, вже не промислово-героїчного, не економічно-успішного, але кримінально-героїчного характеру. Так народжуються парадокси міфологізованої свідомості, за якими факти вибухів, убивств, рекету в Донецьку викликають не засудження, а своєрідну гордість із того, що у нас «свої» поняття і закони, ми живемо за «своїми» правилами й «чужинцям» тут нічого робити» [33, с. 34].

Якою була роль імперської Росії у формуванні агресивно-антиукраїнського виміру донецького соціогуманітарного простору в період між Помаранчевою революцією та початком Революції гідності? Без перебільшення – ключовою. Імперія розігрувала тут складну «багатоходовку», працюючи з багатьма групами та агентами впливу і ніколи не забуваючи при цьому, що всюди і завжди її цікавлять тільки власні інтереси. Путін та його оточення продовжували співробітничати з керівництвом «регіоналів», надаючи йому фінансову, організаційну та медійну допомогу (повище вже наводилися конкретні її приклади – домовленості про співпрацю між «регіоналами» та «Єдиной Россией», очолювана К. Затуліним представницька делегація путінських сановників на Другому сепаратистському з'їзді у Северодонецьку і т. ін.; від «регіоналів» натомість вимагалось призначати «людей Кремля» на ключові посади – так, наприклад, у січні 2011 р. «генеральним продюсером» Луганської обласної держтелерадіокомпанії було затверджено відомого піарника і громадянина РФ В. Матвеева), однак повністю цій групі в Москві не довіряли, головні з причини її тотальної корумпованості. Після поразки проросійських

сил у 2004 р. Путін та його оточення переконалися, що сепаратистський рух на Донеччині (навіть попри всю складність тамтешньої ситуації) стане вагомим чинником суспільного життя лише за умови, коли він буде інспірований зовнішніми силами. Інакше кажучи, сепаратизм у Донецькій та Луганській областях – це «товар», який мав бути завезений із-за кордону. Від 2005 р. починаючи і аж до початку прямого збройного вторгнення навесні 2014 р. Росія безперервно займалася такого характеру «контрабандою». Найперше – були створені (спочатку вкрай нечисленні, треба зазначити, але добре організовані й координовані з єдиного центру) групи й об'єднання проросійських сепаратистів, які почали отримувати фінансування безпосередньо з Росії; підпорядковувалися вони також не босам «регіоналів», а кураторам, спеціально призначеним Кремлем. Ці сепаратистські групи структурувалися у перспективі розвитку двох визначальних напрямків: ідеологічної та практично-активістської. Ключовою постаттю для ідеологічного напрямку сепаратистського руху став давно пов'язаний із Кремлем журналіст В. Корнілов, який, починаючи з 2006 р., очолював Український філіал Інститута стран СНГ (варто нагадати, що засновником та директором московського Інститута стран СНГ був К. Загулін – провідний пропагандист російського неоімперіалізму та одна з ключових постатей у системі путінської влади). Саме В. Корнілову було доручено розробити ідеологічні засади для формування сепаратистського руху в Донецькому регіоні. Наслідком виконання цього завдання стала книга «Донецко-Криворожская республика. Расстрелянная мечта», яку

за часів президентства В. Януковича видали великим накладом у харківському видавництві «Фоліо» [19]. Історична, на перший погляд, праця, в якій мало йтися про один із малозначущих епізодів революційної хвилі 1917–1921 рр., під пером В. Корнілова перетворилася на відвертий пропагандистський маніфест з виразною антиукраїнською спрямованістю. В. Корнілов намагається переконати читачів, що Донеччина – це такий собі «окупований Україною» регіон, який увесь час плекав і плекає «расстрелянную мечту» чи то відокремитися від України в окрему «республіку», чи то вже просто приєднатися до Росії. Ця книга активно пропагувалася в Донецькому регіоні, відбулася серія її презентацій у вищих краях, донецькі медіа широко публікували її фрагменти. Прикметно, що з початком російської агресії цей тенденційний антиукраїнський памфлет не втратив свого значення для Кремля: у 2016 р. «Донецко-Криворожскую республику» перевидало санкт-петербурзьке видавництво «Питер», так само була організована серія презентацій – зокрема й на території т. зв. «ДНР». У матеріалі на одному із сепаратистських «ресурсів» про презентацію, яка відбулася 21 листопада 2016 р. в «Русском центре» Донецької наукової бібліотеки ім. Н. Крупської, чітко прояснено, з якою метою ватажки терористів на підконтрольній їм території пропагують книгу В. Корнілова: «Презентация прошла в теплой атмосфере, а сам Владимир Владимирович Корнилов поблагодарил организаторов за возможность увидеть знакомые и родные ему лица, а всех присутствующих – за то, что не забывают его. Также писатель отметил, что благодаря таким мероприятиям он смог поделиться с дончанами своими

впечатлениями от российских презентаций, знаниями по вопросам истории Донецко-Криворожской республики (ДКР), а также обсудить темы развития Донецкой Народной Республики (ДНР) на современном этапе, роли Республик в истории Русского Мира и их интеграцию в Россию» [8]. Сказано більш ніж однозначно: усі ці «республіки» – лише проміжні ланки на шляху до інтеграції в Росію.

Специфіка підтримки Кремлем практично-активістського напряму донецького сепаратизму полягала в тому, що, на відміну від періоду кінця «дев'яностих» – середини «нульових», коли Москва працювала у краї зі структурами КПУ та ПСПУ, водночас намагаючись поширити на Донеччину вплив таких організацій, як ультраправе «Русское национальное единство» (до цієї неонацистської групи належав і П. Губарев [1] – у 2014 р. він стане одним із лідерів фейкової «Новоросії»), після Помаранчевої революції Росія взяла чіткий курс на творення окремих сепаратистських груп, які були б чітко орієнтовані тільки на донецьку специфіку. Найвпливовішою серед них (і єдиною реально дієвою) стала створена нечисленною групою осіб (серед співзасновників був і А. Пургін – з листопада 2014 р. по вересень 2015 р. він буде призначений терористами т. зв. «председателем Народного Совета ДНР») «Общественное движение «Донецкая республика». Серед методів її діяльності – проросійські мітинги, поширення антиукраїнської друкованої продукції, збір підписів за «федералізацію» або за «Донецьку республіку». Оскільки ця група, як уже підкреслювалося, підпорядковувалася не «регіоналам», а призначеним Кремлем

кураторам, то градус «провокативної складової» в її діяльності був на кілька порядків вищим, ніж той, до якого на Донеччині звикли вже всі, включаючи й українську владу. Саме провокатори з «Донецької республіки» ще у лютому 2009 р. першими проголосили «незалежність Донецька» – звичайно, фейкову, але за 5 років по тому ці фейки почали наповнюватися російськими танками та батальйонно-тактичними групами: «Суверенитет Донецкой федеративной республики – естественное и необходимое условие существования государственности Руси, имеющей многовековую историю, культуру и традиции», – заявили активісти Донецкой республики... Також в листовках, розповсюджених громадською організацією, говориться, що в склад ДФР входить Донецька, Днепропетровська, Запорізька, Луганська, Харківська і Херсонська області, на території яких державною мовою є російська мова [6].

Звичайно, влада у Києві не могла не реагувати на подібні речі, але навіть і в часи президентства В. Ющенка, коли діяльність цієї організації була в судовому порядку заборонена, а проти керівництва порушені кримінальні справи, «Донецька республіка» існувала й діяла в умовах майже санітарно-курортних. На підтвердження цього – фрагмент із газетного репортажу про один з організованих нею у лютому 2010 р. проросійських мітингів: «Днями біля пам'ятника Артему в Донецьку, по сусідству з міською радою, відбувся мітинг, присвячений 92-й річниці утворення Донецько-Криворізької республіки. Хоча заявку на мітинг подавала Слов'янська партія, головними на акції були представники громадської організації «Донецька республіка»,

реєстрацію якої скасувало управління юстиції через її антидержавний характер... Серед мітингувальників був присутній також один із керівників «Донецької республіки» Андрій Пургін, проти якого порушено кримінальну справу за статтями 109, 110 і 161 Кримінального кодексу України. Учасники акції розмахували прапорами Слов'янської партії, незаконної «Донецької республіки» та триколорами Російської Федерації. Крім того, на постаменті красувалися карта Донецько-Криворізької республіки зразка 1918 року й плакати «Донбасу – автономію» та «Українізація – синонім окупації».

На мітингу, що тривав понад годину, невідомий у масці, який представляв «Макіївську управу», закликав присутніх до проголошення незалежності Донецької республіки» [4].

Тож ні про яке «підпілля», у якому, за твердженням російських медіа, перебували тоді «професійні сепаратисти» з «Донецької республіки», не могло бути й мови (справжнє підпілля – це умови, у яких нині, в умовах російської окупації, перебувають українські активісти в Донецьку й Луганську). Чи й потрібно додавати, що в часи президентства В. Януковича проросійські провокатори на Донеччині вже й справді робили, що хотіли – нагнітали атмосферу страху і терору, нападали на громадянських активістів, відкривали у Москві в 2012 р. власне «посольство», де роздавали власноруч виготовлені ними «паспорта Донецької республіки» [10] і т. ін. У сучасній т. зв. ДНР «Донецька республіка» – правляча і фактично єдина реальна політична сила, яку донедавна очолював терористичний ватажок А. Захарченко (він пишновно називав себе «главою

Донецької Народної Республіки»). Ті, кому з якихось причин не подобається «Донецька республіка», або встигають виїхати за межі «ДНР», або опиняються у підвалах тамтешнього «Міністерства госбезопасности».

Підсумовуючи сказане, не можна не поставити ключове у контексті цієї розмови питання: чи була успішною для номенклатурно-кримінальної верхівки Донбасу стратегія штучного конструювання в свідомості українських громадян, які мешкають в Донецькій та Луганській областях, симулякру «донецької ідентичності» як найвагомішої підстави для руйнування концептосфери всеукраїнського соборництва? Важко відповісти на це питання однозначно, важко в першу чергу тому, що нерозвиненість «громадянського суспільства» на Донеччині дуже утруднювала і утруднює справжнє науково-аналітичне осмислення прагнень, мотивацій, політичних пріоритетів мешканців шахтарського краю. Візьмемо, для прикладу, «мовне питання» (т. зв. «ущемление прав русскоязычных») – політтехнологічну розробку, на якій понад десятиріччя паразитували «регіонали». Партія регіонів, як відомо, мала на Донбасі найвищі рейтинги підтримки – і з цього мало б неминуче випливати, що ця проблема постає для донеччан гіперважливою, центральною, сказати б, сенсотною. Але як тільки з проблеми вилучається її адміністративно-директивна складова (інакше кажучи, як тільки такий «порядок денний» перестає спиратися на адміністративний та фінансовий ресурси «регіоналів»), з'ясується, що вона взагалі на Донбасі мало кого цікавить: під час соціологічного опитування у 2013 р. тільки 6,3% мешканців Донбасу назвали

мовну проблематику для себе справді актуальною, а агресивно-шовіністичний «Русский блок», який це «русскоязычие» підносив як єдину і визначальну домінанту своєї діяльності, набирає на виборах 2012 р. у Донецьку аж 0,4% [29, с. 380]. Подібне ж можемо ствердити і про інші точки біфуркації дискурсу «донецької ідентичності» – федералізацію України, союз із Росією, проблематику історичної пам'яті (найперше тут ідеться про демонізовану «регіоналами» історію УПА), питання євроінтеграції і т. ін.

Звичайно, було б помилкою заперечувати факт того, що інтенсивна пропагандистська кампанія адептів «Русского мира», оперта на потужний фінансовий ресурс та адміністративно-кримінальну «вертикаль», давала свої результати. Так, згідно із соціологічними опитуваннями, проведеними у 2010 р., найвизначнішим ідентитетом для громадян по всій Україні, за винятком Сходу, була ідентичність громадянина України (її обрали 67,9% опитаних), у той час як представники Сходу вважали себе найперше мешканцями свого міста (таких було 49,8%). Однак ідентичність громадянина України зовсім не була тут цілковито змаргіналізованою (тих, хто віддав їй перевагу, було 46,3%); важливими для Сходу були також ідентичності релігійна (найперше православними назвали себе 30% опитаних) та соціальна (пенсіонери – 25,8%, робітники – 21,6%) [3, с. 124]. Ситуація, як бачимо, перебувала у стані динамічної невизначеності (треба зауважити, що ідентичність мешканця конкретного міста зовсім не суперечить ідентичності загальноукраїнській і цілком може з нею корелюватися), але ці соціологічні дані переконливо свідчать: уявлення про те, що серед населення Донецької та

Луганської областей тотально панували антиукраїнські настрої – це тенденційний міф. Прикметна деталь: згідно з даними опитувань, проведених на Донбасі у квітні 2014 р. (тобто в час найбільш агресивного піднесення «Русской весни», коли влада у Києві була паралізована, а регіон буквально «накрила» інформаційна хвиля російських телеканалів з їхніми істеричними страшилками про «ужасы Майдана», «бандеровців» та «правосеков»), збройне вторгнення Москви вітало б тільки 10% опитаних [37, с. 147]. Не половина, не третина, не чверть, а тільки 10%. Це – відповідь на питання про «восставший Донбасс».

Але найреальнішим свідченням української присутності стала соціологія, яку засвідчили вулиці й площі. Коли навесні 2014 р. Кремль почав інтенсивно «розхитувати» ситуацію, посилаючи на Донбас батальйони своїх бойовиків, «український Донецьк» (у сенсі не етнічному, а політичному, бо об'єдналися тут україно- та російськомовні, активісти проукраїнських політичних партій та правозахисних громадських організацій, освітяни, діячі культури, члени незалежних профспілок, футболні вболівальники) відповів потужними мітингами, на які люди виходили не за гроші (як на проросійські акції, на яких, зрештою, значну частину «активу» становили завезені з Росії «політичні туристи» і відверті бандити на кшталт Мотороли), а за внутрішнім покликом, виходили, ризикуючи власним життям. 4, 5, 13 травня у Донецьку пройшли потужні проукраїнські акції, і їхня динаміка продовжувала наростати (типовими для ЗМІ того часу були повідомлення – це, наприклад, стосується акції 5 березня: «В Донецьке мітинг «за мир и единство Украины» собрал

больше участников, чем пророссийский. Полторы тысячи человек принимают участие в митинге за единую Украину, на пророссийский митинг собралось около 500 человек» [5]). Керовані Кремлем диверсійні банди (які активно залучали на свій бік і місцевий криміналітет) тому й перейшли до прямих убивств проукраїнських активістів, що усвідомили: масового проросійського руху в Донецьку не буде, у «вуличній активності» починають вигравати українці. 13 травня стався організований напад російських бойовиків на український мітинг, наслідком якого травми отримали близько півсотні людей та загинув від ножового поранення керівник прес-служби Донецького обласного осередку ВО «Свобода» Дмитро Чернявський – перша жертва розпочатої Росією війни на Донбасі [35]. У подальшому хвиля нападів лише наростала, завершившись так само масовим нападом бойовиків на проукраїнський мітинг 28 квітня: «Представители «Донецкой республики» идут по обеим полосам проезжей части в сторону Донецкой облгосадминистрации, стуча битами по металлическим щитам...

Движение мирному шествию за единую Украину перекрыли люди в камуфляже. Слышны звуки, похожие на выстрелы, и какие-то взрывы. Люди с украинской символикой рассеялись. Началась драка, люди разбежались во дворы. Их догоняют и бьют. «Россия, Россия», – кричат нападавшие со щитами» [26]. Так починався Донецьк, який, як твердили російські пропагандисти, виступав «за Россию» [17].

Підсумовуючи, варто підкреслити, що саме очевидна поразка підтримуваних Росією політичних сил під час президентської кампанії 2004 р. та масова

мобілізація українських громадян на захист суверенності власної держави змусила Кремль перейти у Донецькому краї до більш жорсткого сценарію реалізації своєї політики. Вибір на користь агресивних стратегій був зумовлений також і тим, що події, які відбувалися в Україні на зламі 2003 – 2004 рр., змусили Кремль переконатися: сподівання на появу в Донецькій та Луганській областях хоча б якоюсь мірою дієвого сепаратистського руху будуть мати шанс на реалізацію тільки за умови, коли проросійські групи фінансуватимуться безпосередньо Кремлем та прямо спиратимуться на його організаційно-політичну підтримку.

Ідеологічною парадигмою, покликаною як легітимізувати російський вплив у регіоні, так і забезпечити всевладдя в шахтарському краї кримінально-олігархічного керівництва Партії регіонів, стала концепція «донецької ідентичності», згідно з якою інтереси мешканців Донеччини цілковито протилежні інтересам галичан та наддніпрянців. Засадниче заперечення ідеї соборності України стало найважливішим методом маніпулювання свідомістю донеччан.

Активісти українських громадсько-політичних та культуро-просвітницьких організацій, правозахисники, члени незалежних профспілок упродовж 2005–2013 рр. доклали на Донеччині великих зусиль для поборювання впливів Кремля та його сателітів, однак їхні зусилля не знаходили належної підтримки у владних кабінетах Києва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азар И. Русский и бессмысленный. Последний день «народного губернатора» Донецкой области. URL: <https://lenta.ru/articles/2014/03/06/donbass>

2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика. Москва: Прогресс, 1989. 616 с.
3. Бевз Т. Суперечності ідентичностей у Донецькому регіоні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Київ, 2015. № 3. С. 120–143.
4. Бобир А. Янукович ще не президент, а республіка вже Донецька? URL: http://www.ukrrudprom.ua/digest/YAnukovich_shche_ne_Prezident_a_respublka_vge_Donetska.htm
5. В Донецьке митинг «за мир и единство Украины» собрал больше участников, чем пророссийский. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/v-doneckemiting-za-mir-i-edinstvo-ukrainy-sobral-bolshe-uchast-22928/>
6. В Донецьке объявили о независимости. URL: <https://dni.ru/society/2009/2/10/159114.html>
7. Верменич Я. Донбас як порубіжний регіон: територіальний вимір. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 69 с.
8. Владимир Корнилов презентовал в Донецьке свое уникальное издание «Донецко-Криворожская республика. Расстрелянная мечта». URL: <http://www.lib-dpr.ru/docs/kornilov.pdf>
9. Войналович В., Кочан Н. Релігійний чинник етнополітичних процесів на Донбасі: історія і сучасність. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 303 с.
10. В Росії видають паспорти громадян Донецької республіки. URL: <https://tsn.ua/politika/v-rosiyi-vidayut-pasporti-gromadyan-doneckoyi-respubliki.html>
11. Второй Всеукраинский съезд депутатов всех уровней в Северодонецке. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
12. Декларация прав русской культуры и культур других народов Украины. URL: <https://web.archive.org/web/20090604001416/http://www.partyofregions.org.ua/contrprop/resonance/47cfb73833f44/>
13. Дзюба І. Донецька рана України: історико-культурологічні есеї. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 78 с.
14. Донецьк вийде на мітинги проти закриття української школи. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/54981-donetsk-vijde-na-miting-proti-zakrittya-ukrainskoishkoli.htm>
15. Донецький національний університет отримав ім'я Василя Стуса. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27790729.html>
16. Дубнов В. Донецкий синдром. Или почему дончане голосуют за «донецких». URL: http://dniprograd.org/2008/06/26/donetskiy-sindrom-ili-pochemu-donchane-golosuyut-za-donetskikh_223
17. Жукова О. Донецк: За Россию и свободу до конца. URL: <https://www.politnavigator.net/doneck-za-rossiyu-i-svobodu-do-konca.html>
18. Загнітко А. Мовний простір Донеччини: реалії сучасності. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Донецьк, 2015. Т. 41. С. 8–23.
19. Корнилов В. Донецко-Криворожская республика. Расстрелянная мечта. Харків: Фоліо, 2011. 604 с.
20. Короташ О. Донецька міліція «пресеє» студентів за любов до В. Стуса. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1354/219/47736>
21. Куц П. Навколо «безіменного» ДОННУ. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1354/219/47736/>
22. Магрицька І. «Гуманітарний з'їзд» як продукт українських негуманітарних проблем. *День*. Київ, 2008. № 40.
23. Магрицька І. Примус до «русского міра». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24332270.html>
24. Мариуполь могут признать зоной экологического бедствия. URL: <http://news.bigmir.net/ukraine/531399-Mariypol-mogyt-priznat-zonoi-ekologicheskogo-bedstviya---DW>
25. Міжнародна асоціація українців. URL: http://mau-nau.org.ua/_private/kongresy/kongres6/kongresy3.htm
26. Митинг за єдиную Україну в Донецьке розогнали люди в камуфляжі з битами і арматурой. URL: <https://korrespondent.net/>

net/ukraine/politics/3355748-mytynh-zayednuui-ukraynu-v-donetske-razohnaly-luidyv-kamufliazhe-s-bytamy-y-armaturoi\

27. Надтока Г., Горпинченко І. Сучасні конфесійні процеси на Донбасі. Передумови, сутність, тенденції розвитку. *Українознавство*. Київ, 2016. № 3. С. 8–25.

28. Ніколаєць Ю. Роль мас-медіа дискурсу у формуванні регіональної ідентичності жителів Донбасу наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Київ, 2013. Ч. 5. С. 84–108.

29. Пархоменко С. Ідентичність у конфлікті на Донбасі. *Intermarum: історія, політика, культура*. Житомир, 2015. Ч. 2. С. 376–389.

30. Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу. Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. 216 с.

31. Сегодня есть шанс остановиться. URL: <http://redaxe.media/segodnya-est-shans-ostanovitsya/>

32. Степико М. Гібридна війна як війна ідентичностей. *Стратегічні пріоритети*. Київ, 2016. Ч. 3. С. 163–170.

33. Тараненко О. Донецьк без мітів. *Критика*. Київ, 2006. Ч. 9. С. 33–34.

34. Тараненко О. Прояви міфології споживання у соціальній міфології Донбасу. *Діалог: медіа-студії*. Одеса, 2015. Ч. 20. С. 225–238.

35. Убитий на мітингу в Донецьку був прес-секретарем місцевої «Свободи». URL: <https://tsn.ua/politika/ubitiy-na-mitingu-v-donecku-buv-pres-sekretarem-miscevoyi-svobodi-339625.html>

36. Указ Президента України від 14 листопада 2014 року № 873/2014 «Про відзначення державними нагородами України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/873/2014>

37. Хобта С. Динаміка суспільної думки мешканців Донбасу про кордон із Росією. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*: збірник наукових праць. Харків: Видавництво

ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. Вип. 20. С. 143–149.

38. Хобта С. Ідентичність як фактор формування електоральних установок (на прикладі виборів в м. Луганську до Верховної Ради України 2012 р.). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2013. Ч. 1. С. 58–76.

39. Хоменко О. Помаранчеве рісорджіменто і мертвецький Великдень, або дещо про тяглість нашої традиції. *Кальміус*. Літературно-мистецький альманах. Донецьк, 2006. № 1. С. 130–140.

40. Хочу встретить 30 лет на краю света. URL: <https://www.segodnya.ua/regions/donetsk/khochu-vctretit-30-let-na-kraju-cveta.html>

41. Яковленко К. «Оптимізація» шкіл на Донеччині: між батьками школярів і владою триває боротьба. *День*. Київ, 2012. № 55.

REFERENCES

1. AZAR, I. *Russian and Meaningless. The Last Day of the "People's Governor" of Donetsk Region*. [online] Available at: <https://lenta.ru/articles/2014/03/06/donbass> [in Rus.]

2. BART, R. (1989). *Selected Works: Semiotics: Poetics*. Moscow: Progress, 616 p. [in Rus.]

3. BEVZ, T. (2015). Conflicts of Identities in Donetsk Region. *Naukovi zapysky instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy* (Scientific Proceedings of Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of NAS of Ukraine), Vol. 3. Kyiv, pp. 120–143. [in Ukr.]

4. BOBYR, A. While Yanukovich Is Not President yet, Is there already the Donetsk Republic? [online] Available at: http://www.ukruidprom.ua/digest/YAnukovich_shche_ne_Prezident_a_respublka_vge_Donetska.htm [in Ukr.]

5. *In Donetsk, the Rally "For Peace and Unity of Ukraine" Gathered More Participants than the Pro-Russian One*. [online] Available at: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/v-donecke-miting-zamir-i-edinstvo-ukrainy-sobral-bolshe-uchast-22928/> [in Rus.]

6. *Independence Declared in Donetsk*. [online] Available at: <https://dni.ru/society/2009/2/10/159114.html> [in Rus.]
7. VERMENYCH, Ya. (2015). *Donbas as a Frontier Region: A Territorial Dimension*. Kyiv: NASU Institute of History of Ukraine, 69 p. [in Ukr.]
8. Vladimir Kornilov Presented His Unique Edition "Donetsk-Krivoy Rog Republic in Donetsk. A Shot Dream". [online] Available at: <http://www.lib-dpr.ru/docs/kornilov.pdf> [in Rus.]
9. VOINALOVYCH, V., KOCHAN, N. (2014). *The Religious Factor in the Ethnopolitical Processes in Donbas: History and Modern Times*. Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of NAS of Ukraine, 303 p. [in Ukr.]
10. *Russia Issues Passports of Citizens of the Donetsk Republic*. [online] Available at: <https://tsn.ua/politika/v-rosiyi-vidayut-pasporti-gromadyan-doneckoyi-respubliki.html> [in Ukr.]
11. *The Second All-Ukrainian Congress of Deputies of All Levels in Severodonetsk*. [online] Available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> [in Rus.]
12. *Declaration of the Rights of the Russian Culture and Cultures of Other Peoples of Ukraine*. [online] Available at: <https://web.archive.org/web/20090604001416/http://www.partyofregions.org.ua/contrprop/resonance/47cfb73833f44/> [in Rus.]
13. DZIUBA, I. (2015). *The Donetsk Wound of Ukraine: Historical and Cultural Essays*. Kyiv: NASU Institute of History of Ukraine, 78 p. [in Ukr.]
14. *Donetsk Will Take to the Streets against the Closure of a Ukrainian School*. [online] Available at: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/54981-donetsk-vijde-na-miting-proti-zakrittya-ukrainskoi-shkoli.htm> [in Ukr.]
15. *Donetsk National University Received the Name of Vasyl Stus*. [online] Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27790729.html> [in Ukr.]
16. DUBNOV, V. *The Donetsk Syndrome. Or Why Donetsk Residents Vote for Politicians and Businessmen with Local Roots*. [online] Available at: http://dniprograd.org/2008/06/26/donetskiy-sindrom-ili-pochemu-donchane-golosuyut-za-donetskikh_223 [in Rus.]
17. ZHUKOVA, O. *Donetsk: For Russia and Freedom to the End*. [online] Available at: <https://www.politnavigator.net/doneck-za-rossiyu-i-svobodu-do-konca.html> [in Rus.]
18. ZAHNITKO, A. (2015). The Language Realm of Donetsk Region: Realities of the Present. *Donetskyi visnyk Naukovoho tovarystva im. Shevchenka* (Donetsk Bulletin of T. Shevchenko Scientific Society), Vol. 41, Donetsk, pp. 8–23. [in Ukr.]
19. KORNILOV, V. (2011). *Donetsk-Krivoy Rog Republic. A Shot Dream*. Kharkiv: Folio, 604 p. [in Rus.]
20. KOROTASH, O. *Donetsk Police "Repress" Students for the Love for V. Stus*. [online] Available at: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1354/219/47736> [in Ukr.]
21. KUSHCH, P. *Around the "Nameless" Donetsk National University*. [online] Available at: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1354/219/47736/> [in Ukr.]
22. MAHRYTSKA, I. (2008). "Humanitarian Congress" as a Product of Ukrainian Non-Humanitarian Problems. *Den*, (40). Kyiv. [in Ukr.]
23. MAHRYTSKA, I. *Forced to Join the "Russian World"*. [online] Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/24332270.html> [in Ukr.]
24. *Mariupol Can Be Recognized a Zone of Ecological Disaster*. [online] Available at: <http://news.bigmir.net/ukraine/531399-Mariypol-mogyt-priznat-zonoi-ekologicheskogo-bedstviya---DW> [in Rus.]
25. *The International Association of Experts in Ukrainian Studies*. [online] Available at: http://mau-nau.org.ua/_private/kongresy/kongres6/kongresy3.htm [in Ukr.]
26. *The Rally for the United Ukraine in Donetsk Dispersed by People in Camouflage with Clubs and Fittings*. [online] Available at: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3355748-mytynh-za-edynuui-ukraynu-v-donetske-razohnaly-luidy-v-kamufliazhe-s-bytamy-y-armaturoi> [in Rus.]

27. NADTOKA, H., HORPYNCHENKO, I. (2016). Contemporary Confessional Processes in Donbas. Prerequisites, Essence, Trends of Development. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 3. Kyiv, pp. 8–25. [in Ukr.]
28. NIKOLAIETS, Yu. (2013). The Role of Mass Media Discourse in Shaping the Regional Identity of Donbas Inhabitants in the late 20th – Early 21st Century. *Naukovi zapysky instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy* (Scientific Proceedings of Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of NAS of Ukraine), Vol. 5. Kyiv, pp. 84–108. [in Ukr.]
29. PARKHOMENKO, S. (2015). Identity in the Donbas Conflict. *Intermarum: istoriia, polityka, kultura* (Intermarum: History, Politics, Culture), Vol. 2. Zhytomyr, pp. 376–389. [in Ukr.]
30. *Figures. Essays on Prominent People of Donbas*. (2001). Donetsk: Skhidnyi vydavnychiy dim, 216 p. [in Ukr.]
31. *Today There Is a Chance to Stop*. [online] Available at: <http://redaxe.media/segodnya-est-shans-ostanovitsya/> [in Rus.]
32. STEPYSKO, M. (2016). Hybrid War as a War of Identities. *Stratehichni priorityety* (Strategic Priorities), Vol. 3. Kyiv, pp. 163–170. [in Ukr.]
33. TARANENKO, O. (2006). Donetsk without Myths. *Krytyka*, Vol. 9. Kyiv, pp. 33–34. [in Ukr.]
34. TARANENKO, O. (2015). Manifestations of Consumption Mythology in the Social Mythology of Donbas. *Dialog: media-studii* (Dialogue: Media Studies), Vol. 20. Odesa, pp. 225–238. [in Ukr.]
35. *The Man Killed at a Rally in Donetsk Was the Press Secretary of the Local "Svoboda"*. [online] Available at: <https://tsn.ua/politika/ubityi-na-mitingu-v-donecku-buv-pres-sekretarem-miscevoyi-svobodi-339625.html> [in Ukr.]
36. *Decree of the President of Ukraine dated November 14, 2014 No. 873/2014 "On Conferring State Awards of Ukraine"*. [online] Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/873/2014> [in Ukr.]
37. KHOBTA, S. (2014). The Dynamics of the Public Opinion of the Inhabitants of Donbas on the Border with Russia. In: *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiolohichnoho analizu suchasnoho suspilstva: zbirnyk naukovykh prats* (Methodology, Theory, and Practice of Sociological Analysis of the Modern Society: Collected Scientific Works), Vol. 20. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University Press, pp. 143–149. [in Ukr.]
38. KHOBTA, S. (2014). Identity as a Factor in the Formation of Electoral Systems (as exemplified by the elections to the Verkhovna Rada of Ukraine in Luhansk in 2012). *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka* (Bulletin of T. Shevchenko National University of Luhansk), Vol. 1. Luhansk, pp. 58–76. [in Ukr.]
39. KHOMENKO, O. (2006). Orange Risorgimento and the Deadly Easter, or Some Points on the Continuity of Our Tradition. *Kalmius*, (1). Donetsk, pp. 130 – 140. [in Ukr.]
40. *I Want to Celebrate My 30th Jubilee at the Edge of the World*. [online] Available at: <https://www.segodnya.ua/regions/donetsk/khochu-vctretit-30-let-na-kraju-cveta.html> [in Ukr.]
41. YAKOVLENKO, K. (2012). "Enhancement" of Schools in Donetsk Region: The Struggle between Schoolchildren's Parents and Authorities Continues. *Den*, (55). Kyiv. [in Ukr.]